

Budování ideální krajiny v přírodně-krajinářském parku a její následné přeměny na příkladu parku v Zahrádkách u České Lípy*

Markéta Šantrůčková

Abstract

ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta : Building the Ideal Landscape in a Landscape Park and its Subsequent Transformation, Case study of the Park at Zahrádky u České Lípy.

Landscape parks are an important part of cultural heritage and create characteristic features of a cultural landscape. The paper is divided to two parts. First, the ideal landscape park is presented as it was created in the works of theorists, philosophers, and gardeners in the 18th and 19th centuries. The ideal landscape park should be intentionally irregular and it should communicate with the surrounding landscape. The landscape parks were furnished with several follies and both domestic and introduced plants were cultivated.

The second part is focused on the model area, the park at Zahrádky near Česká Lípa in Northern Bohemia. The park at Zahrádky is an example of a typical Bohemian landscape park founded at the beginning of the 19th century in place of the previous Baroque garden created by the Kounic family. In the first half of the 19th century, the park was furnished with several small buildings, orangeries and pavilions. New alleys and a pond with an island were created. During the second half of the 19th century, landscape design activities spread to the surrounding landscape. On the other hand, the park itself was rebuilt more generously and wide open meadows and groves were the key stones of the composition of the park. Three main parts could be distinguished: the manor park, the old game park, and the yard.

The history and composition of the park at Zahrádky was studied using old prints and archive files mainly stored in the State Regional Archive at Litoměřice, the Česká Lípa Estate (Velkostatek Česká Lípa) and the Kounic Family Archive (Rodinný archiv Kouniců).

Keywords: park, ideal form of a park, Zahrádky u České Lípy, Kounics

Krajinářské parky jsou významnou součástí kulturního dědictví a významnou hodnotou kulturní krajiny. Úvodní část článku se zabývá podobou ideálního krajinářského parku, jak byla definována na přelomu 18. a 19. století. Jsou popsány hlavní zásady, kterými se měli stavebníci krajinářských parků řídit. Druhá část se věnuje naplnění těchto obecných zásad na příkladu konkrétního parku, který byl vybudován v Zahrádkách u České Lípy v severních Čechách. Je popsána historie budování parku a na základě vymezených krajinářských prostorů je představeno kompoziční uspořádání parku a jeho změny v průběhu 19. a 20. století. Studium vývoje parku v Zahrádkách je založeno zejména na pramenech uložených ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích, konkrétně na fondech Velkostatek Česká Lípa a Rodinný archiv Kouniců Česká Lípa.

Pojetí a podoba ideálního krajinářského parku

Zásadní skutečností pro tvorbu krajinářských parků a jejich vnímání současníky bylo, že park byl pojímán jako vrcholné a souborné umělecké dílo.¹ Zahradní umění bylo v této době syntetické. Krajinářský park v sobě spojoval kategorie prostoru, hmoty i času a integroval do sebe další

* Příspěvek vznikl v rámci projektu NAKI II DG16P02M034 Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky, který je podpořen Ministerstvem kultury České republiky.

1 V němčině pro to existuje výstižný a do češtiny jednoslovně nepřeložitelný výraz *Übergesamtkunstwerk*.

umělecké disciplíny, jako architekturu, sochařství, malířství, hudbu, literaturu, drama a filozofii, z nichž žádná neměla dominantní roli. Krajinářské parky se staly „chrámy“ kultu přírody, kam člověk většinou vstupoval sám jako jedinec a poutník a kde se měl oddávat vznešeným myšlenkám a povznesení sebe sama.²

Z toho vyplývá, že cesta parkem byla promyšleně komponována, ač to mělo zůstat utajené,³ a plná symbolických významů. To spojuje krajinářské parky se zahradní tvorbou předchozích (i pozdějších) období, neboť zahrady byly vždy prostoupené symboly, jež odkazovaly k ideálním představám uspořádání společnosti.⁴ Jednotlivé složky parku svůj význam získávaly zasazením do souvislostí s ostatními prvky a objekty.⁵ Procházka parkem byla koncipována tak, aby návštěvníka vedla k poučení a povznesení jeho ducha. Nebyla to však pasivní „naučná procházka“, ale poutník sám musel aktivně dešifrovat skryté významy a hrát svoji roli na scéně parku.⁶

Park byl uspořádán jako série na sebe navazujících obrazů, jeho „příroda“ byla idealizovaná.⁷ Parky byly zamýšleny pro pěší procházky, projížďky na koních nebo ve výletních kočárech a jejich tvůrci promyšleně pracovali se zákonitostmi lidského vnímání, které preferuje spíše menší rozměry. Rozlehlé prostory tak byly využívány k navození pocitu vznešenosti, kdežto rokle a úvozy měly vyvolávat stísněnost a zážitek tajemna.⁸ Podobně i další prvky měly asociovat příslušné pocity a nálady, jež jim byly prisuzovány.⁹

2 PETRŮ, Jaroslav. Hans Sedlmayer. Krajinářský park. In *Zahrada – park – krajina*, 1996, č. 5, s. 8-11; PETRŮ, Jaroslav. Fenomén krajinářského parku ve vývoji umění. In MŽYKOVÁ, Marie (ed.). *Kamenná kniha, sborník k romantickému historismu – novogotice*. Sychrov : Zámek Sychrov, 1997, s. 261-270; SEDLMAYER, Hans. *Verlust der Mitte. Die bildende Kunst des 19. und 20. Jahrhunderts als Symptom und Symbol der Zeit*. Berlin : Verlag Ullstein GmbH., 1969, s. 17-21; HALLBAUM, Franz. *Der Landschaftsgarten. Sein Entstehen und seine Einführung in Deutschland durch Friedrich Ludwig von Sckell. 1750–1823*. München : Hugo Schmidt Verlag, 1927, s. 32, 39, 46; BĚLOHLÁVKOVÁ, Jana. Příspěvek k zahradnímu umění přelomu 18. a 19. století. In FREIMANOVÁ, Milena (ed.). *Člověk a příroda v novodobé české kultuře*. Praha : Národní galerie v Praze, 1989, s. 219-225; KALUSOK, Michaela. *Zahradní architektura*. Brno : Computer Press, 2004, s. 96-97; ZATLOUKAL, Ondřej. *Et in Arcadia Ego. Historické zahrady Kroměříže*. Olomouc : Muzeum umění Olomouc, 2004, s. 12.

3 NEWTON, Norman. *Design of the Land. The Development of Landscape Architecture*. Cambridge : Belknap Press of Harvard University Press, 1971, s. 220.

4 KALUSOK 2004, s. 100; DVOŘÁKOVÁ, Vlasta. Romantické umění a zahrada. In *Kompozice zahrad v dějinách umění*. Tábor : Dům techniky Československé vědeckotechnické společnosti České Budějovice, 1987, s. 98-99; KELSALL, Malcolm. Krajiny imaginace. Anglický park v první polovině 19. století. In *Památky a příroda*, 1991, roč. 16, č. 3, s. 139-152; DOKOUPIL, Zdeněk et al. *Historické zahrady v Čechách a na Moravě*. Praha : Nakl. Čs. výtvarných umělců, 1957, s. 33.

5 DVOŘÁKOVÁ, Vlasta. K sémantice sentimentálních zahrad. In FREIMANOVÁ, Milena (ed.). *Člověk a příroda v novodobé české kultuře*. Praha : Národní galerie v Praze, 1989, s. 147-148, 155-156.

6 MOSSER, Monique. Paradox in the Garden: A Brief Account of Fabriques. In MOSSER, Monique, TEYSSOT, Georges (eds.). *The History of Garden Design. The Western Tradition from the Renaissance to the Present Day*. London : Thames and Hudson, 1991, s. 263-280; HUNT, John Dixon. „Ut Pictura Poesis:“ The Garden and the Picturesque in England. 1710–1750. In MOSSER, Monique, TEYSSOT, Georges (eds.). *The History of Garden Design. The Western Tradition from the Renaissance to the Present Day*. London : Thames and Hudson, 1991, s. 231-241.

7 JEGLIČ, Ciril. *O vrtovih in vrtni umetnosti*. Ljubljana : v lastni založbi, 1943, s. 17; DRHOVSKÝ, Karel. Historické zahrady a parky. In NIKL, Ivan (ed.). *Vlastivěda Klatovska. Příroda*. Klatovy : Okresní muzeum v Klatovech, 1995, s. 79, 81; TEIGE, Karel. Předmluva o architektuře a přírodě. In ŽÁK, Ladislav (ed.). *Obytná krajina*. Praha : Spolek výtvarných umělců Mánes - Svoboda, 1947, s. 14.

8 LÖW, Jiří - MÍCHAL, Igor. *Krajinný ráz*. Kostelec nad Černými lesy : Lesnická práce, 2003, s. 23; SÁDLO, Jiří et al. *Krajina a revoluce. Významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny českých zemí*. Praha : Malá Skála, 2005, s. 11.

9 BĚLOHLÁVKOVÁ 1989, s. 220.

Krajinářské parky začaly být nově chápány jako idealizované výseky domácí krajiny,¹⁰ s níž intenzivně komunikovaly prostřednictvím vzájemných vazeb a jejímž uspořádání a reliéfu se musely přizpůsobit.¹¹ Výrazně se při tom uplatnily tři typy krajin – zemědělská, pastevní a lovecká. Pastva ovčí hrála důležitou úlohu v anglickém hospodářství již od 16. století a ovlivnila i vzhled krajiny, kterou na velkých plochách tvořily travnaté pastviny vzájemně oddělené pásy živých plotů nebo zíd-kami a s jen ojedinělými stromy či jejich menšími skupinami. Tato krajina byla výhodná k přetváření do podoby raných anglických krajinářských parků, jejichž vzhled ovlivnila.¹² Také zemědělská kra-jina vděčila za svoji podobu dlouholetému vývoji. V barokní době byla mnohde organizována podle geometrické osnovy, na což navázaly klasicistní úpravy krajiny v 18. století a rozvinuly ji do podoby okrasného statku, který měl být zároveň účelný i krásný.¹³ Důležitou úlohu ve vývoji krajinářských úprav sehrály i obory, které stály na pomezí mezi volnou přírodou a upravovanou krajinou. Bývaly často členěny systémem průseků, které obory zpřístupňovaly a zároveň vytvářely krajinnou kompo-zici. Částečným přetvořením obor nebo bažantnic podle nové módy vzniklo mnoho krajinářských parků, které tak starým oborám vděčily za vzrostlé porosty, jež bylo možno modelovat a doplňovat dalšími prvky. Obory byly často přechodovým prvkem mezi barokní kompozicí a novým pojetím v podobě krajinářského parku. Tak velké plochy si nebylo možné plně podmanit a rozšiřování za-hrady do krajiny naopak přineslo krajinu do zahrady.¹⁴

Základními prvky historických krajinných kompozic jsou prostory, prostorové osy a domi-nanty. Vymezení prostorů je podstatným rysem kompozičního uspořádání. Tomu výrazně napomáhají prostorové osy, jež mohou být fyzické, které přímo člení prostor; vizuální, jež na-pomáhají vnímání a čtení kompozice, a symbolické, jejichž pomocí je podpořena soudržnost krajiny. Dominanty pak tvoří cíle či uzlové body krajinné kompozice.¹⁵ Pro krajinářské parky je podstatné, že dominantní úlohu při jejich vymezování hrají přírodní prvky krajinných kompo-

10 DVOŘÁKOVÁ 1989, s. 150.

11 CLARK, Frank. *The English Landscape Garden*. Gloucester : Alan Sutton, 1980, s. 19, 34.

12 KAVKA, Bohumil et al. *Krajinářské sadovnictví*. Praha : Státní zemědělské nakladatelství, 1970, s. 147; LÖW – MÍCHAL 2003, s. 407; LANG, S. *The Genesis of the English Landscape Garden*. In PEVSNER, Nicolaus (ed.). *The Picturesque Garden and its Influence outside the British Isles*. Washington : Dumbarton Oaks. Trustees for Harvard University, 1974, s. 15; KUČA, Otakar. *Zur Entwicklung der europäischen Park- und Gartenlandschaft. Ein Beitrag zur Theorie und Geschichte des Landschaftsbaus*. Berlin Charlottenburg : Fachbereich für Gesellschafts- und Planungswissenschaften der Technischen Universität Berlin zur Verleitung des akademischen Grades Doktor – Ingenieur genehmigte Dissertation, 1974, s. 12, 20-21; ADÁMKOVÁ, Barbara. *Odras Anglické krajinářské školy v zahradním umění v Českých zemích*. Disertační práce. Lednice : Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně. Zahradnická fakulta v Lednici, 2002, s. 11.

13 KAVKA et al. 1970, s. 252; VOREL, Ivan. *Geometrické principy prostorové skladby některých historických krajinných úprav*. In *Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích*. Klatovy; Průhonice : VÚKOZ, 2004, s. 61-62; KUČA 1974, s. 31.

14 JEGLIČ 1943, s. 46; BAŠEOVÁ, Olga. *Význam historických zahrad pro život současného člověka*. In *Památky a příroda*, 1978, roč. 38/33, č. 3, s. 147-151; KAVKA et al. 1970, s. 246. VOREL, Ivan. *Historické krajinné kompozice – dominantní znaky kulturní a historické charakteristiky krajinného rázu*. In MADĚRA, Petr et al. (eds.). *Krajinný ráz – jeho vnímání a hodnocení v evropském kontextu*. Brno : CZ-IALE; Paido, 2005, s. 201-202; KUČA 1974, s. 13, 18-19.

15 VOREL 2002, s. 62-63.

zic, tedy vegetace, voda, terén a prostor v různých podobách a variantách.¹⁶ Zejména vegetace je prvkem velmi proměnlivým, s čímž tvůrci krajinářských parků počítali a využívali jejich změn v průběhu roku i života rostlin. Je to však prvek, který při zanedbání péče ohrožuje samu podstatu krajinné úpravy.¹⁷

Krajinářské parky byly pomocí přírodních a méně i architektonických prvků budovány záměrně nepravidelně, což dobře ukazují jejich půdorysy. Vyhledáván byl mírně zvlněný terén, který umožňoval využít moment překvapení i umístit do parku vyhlídková místa. Upřednostňovány byly panoramatické pohledy, které se před divákem postupně rozprostíraly. V parku neměla chybět ani voda, a to jak v podobě rybníků a jiných nepravidelných nádrží, jež měly umožnit zrcadlení, tak v podobě přirozeného potoka, který měl plynout v meandrech či dynamicky klokotat na peřejích a kaskádách. Porosty i luční prostory měly být utvářeny malebně a nepravidelně, přičemž oblíben byl ledvinovitý tvar. Zvláště velké louky byly ozvláštňeny zajímavými solitérními stromy, keři nebo skupinami stromů, což byl velmi oblíbený prvek. Velká pozornost byla věnována trasování cest, které jako umělé prvky neměly podklad v přírodních vzorech. I cesty se měly vinout v zatáčkách, oblíbený byl i motiv velké okružní cesty, jež návštěvníka provedla nejdůležitějšími partiemi parku a navazující komponované krajiny. Na významných místech a vyhlídkových bodech byly lavičky a odpočívadla, která vybízela návštěvníka k zastavení se a zamyšlení.¹⁸ Krajinářské parky, které měly být ideální krajinou, pochopitelně navazovaly na okolí parku. Již se od okolní krajiny nevydělovaly, ale měly do ní přirozeně přecházet. K propojení s okolím docházelo i pomocí pohledových vazeb. Kromě přírodních prvků se v krajinářských parcích uplatnila celá řada drobných staveb, které měly symbolický i funkční význam.¹⁹

Zdánlivě přirozené křivky krajinářských parků a jejich jednotlivých složek (terénu, vody, cest) byly mnohdy výsledkem značného úsilí, což vyvrací domněnku, že obliba krajinářských parků mohla být do značné míry motivována nižšími náklady na jejich zřízení a údržbu.²⁰ Náročná terénní úpravy nebyly výjimkou, ale pravidlem. V parcích byla podle potřeby prohlubována údolí a vršeny umělé pahorky. Velké změny se týkaly vodní složky. Nešlo jen o zřizování rybníků, ale i o úpravy tras vodních toků, jejich přehrazení kaskádami nebo hloubení nových koryt a vodních

16 ŠTEFLÍČEK, Jan. Přírodní motivy v zahradní a krajinářské kompozici. In *Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích*. Klatovy; Průhonice : VÚKOZ, 2004, s. 171-172; KUČA 1974, s. 7.

17 ŠTEFLÍČEK 2004, s. 169; SEDLMAYER 1969, s. 74.

18 CLARK 1980, s. 30; HENDRYCH, Jan. *Tvorba krajiny a zahrad. Historické zahrady, parky a krajina jako významné prvky kulturní krajiny, jejich proměny, hodnoty, význam a ochrana*. Praha : ČVUT, 2005, s. 118-119, 132; KRUMMHOLZ, Martin. *Buquoyské Nové Hradky. Počátky krajinářských parků v Čechách*. Praha : Artefactum; Ústav dějin umění AV ČR, 2012, s. 23-24.

19 KALUSOK 2004, s. 101-102; BAŠEOVÁ, Olga. Ornament a zahrada. In *Kompozice zahrad v dějinách umění*. Tábor : Dům techniky Československé vědeckotechnické společnosti České Budějovice, 1987, s. 19-27; DVOŘÁKOVÁ 1987, s. 96-97; VLČEK, Pavel. *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*. Praha : Libri, 1999, s. 149-150; HALLBAUM 1927, s. 82; STIBRAL, Karel. *Proč je příroda krásná? Estetické vnímání přírody v novověku*. Praha : Dokořán, 2005, s. 71-72; ŠTĚPÁNEK, Ladislav. Příspěvek k dějinám českého sadovnictví. In *Vědecké práce Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví v Průhonicích*, 1973, č. 6, s. 227-250; GOTHEIN, Marie Luise. *Geschichte der Gartenkunst II. Band. Von der Renaissance in Frankreich bis zur Gegenwart*. Jena : Eugen Diederich Verlag, 1926, s. 371.

20 KUČA 1974, s. 44.

kanálů. Důležitá byla i práce s vegetační složkou, jíž byla věnována mimořádná pozornost. Ona formovala prostory a osy parku. Byl využíván a podporován její dynamický prvek tím, že byly sázeny různé dřeviny, často i exotické, které se uplatňovaly odlišnou strukturou, texturou a barvou listoví.²¹ Využito bylo i střídání otevřených a uzavřených ploch, světla a stínu.²²

Důležité pro krajinářský park byly různé stavby a stavbičky, které si byly svým významem rovnocenné. Zároveň přestaly hrát v utváření parku určující roli, kterou převzaly vegetační prvky. Dokonce i do té doby dominantní budova zámku ustoupila do pozadí, aby zapadla do scenérie parku. Ideálem byl pohled jako na vedutě.²³ Zahradní stavby měly umocňovat scenérie a pohledy a přispívat k navození požadované nálady, jejímiž byly symboly. Kromě tohoto ideového významu měly mnohé i praktickou funkci. Sloužily nejen jako rozhledny či odpočívadla, ale některé z nich byly i skutečnými myslivnami, statky, kůlnami a podobně.²⁴ Četné byly i drobné doplňky jako např. můstky, lavičky, studánky, pomníky a nápisy, které mohly být součástí staveb či na samostatné desce. Nápisy byly zvláště romantiky velmi oblíbené a odkazovaly k literárním hrdinům či ctnostem. Nápisy a pomníky souvisely se skutečností, že mnohé krajinářské parky byly budovány jako panteony. Měly být ztělesněním vznešených idejí, což právě nejruznější pomníky dobře symbolizovaly.²⁵ Drobné stavbičky byly koncipovány spíše jako sochařské dílo a zdůrazněno bylo jejich zasazení do kompozice a výzdoba, do níž se vrátil ornament, který byl ze zahradní tvorby jinak vytlačen. Jejich vnitřní prostor a využití hrály až vedlejší roli. Tyto stavbičky byly mnohdy demonstrací technické dovednosti, ale protože nebyly spojeny s trvalým využíváním, byly často budovány z méně trvanlivých materiálů, zejména ze dřeva, což je příčinou, že mnohé stavby v našich parcích již dávno zanikly či jsou ve špatném stavu.²⁶ Na přelomu 18. a 19. století se stalo budování všemožných stavbiček doslova mánií. Vycházely četné vzorníky, z nichž ve středoevropském prostoru byl nejoblíbenější lipský *Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten, englischen Anlagen und für Besitzer von Landgütern* (Magazín myšlenek milovníků zahrad, anglických parků a majitelů pozemků) Johanna Gottfrieda Grohmana (1763–1805), kde byly otiskovány plány, nákresy a popisy ideálních i reálných parkových staveb. Zejména s větším rozšířením těchto vzorníků byly parkové stavby kopírovány a staly se předmětem určitého sběratelství. Zároveň se však s jejich všeobecným rozšířením

21 PETRŮ 1997, s. 266; KALUSOK 2004, s. 102-103; HALLBAUM 1927, s. 16.

22 ZATLOUKAL 2004, s. 94.

23 DVOŘÁKOVÁ 1987, s. 94; BOGDANOWSKI, Janusz. *Polskie ogrody ozdobne. Historia i problemy rewitalizacji*. Warszawa : Arkady, 2000, s. 102; JANKOVÁ, Yvonne. Nástin typologie drobných architektonických objektů z konce 18. a z 19. století. Obraz romantických idejí a středověké inspirace. In *Zprávy památkové péče*, 1996, roč. 56, č. 1-2, s. 55-60; ČIČO, Martin. Oddychové a výletné miesta Prešporka koncom 18. a v prvej polovici 19. storočia v kontexte rozvoja krajinárstva. *Forum historiae*, 2016, roč. 10, č. 2, s. 111-137.

24 ŠUBR, Jaroslav. Drobná architektura historických zahrad a parků, její funkce, obnova a ochrana. In *Ochrana a obnova zeleně u historických objektů*. České Budějovice : Dům techniky Československé vědeckotechnické společnosti, 1989, s. 98-105; BĚLOHLÁVKOVÁ 1989, s. 220-221; JANKOVÁ, Yvonne. Uplatnění architektonických doplňků v parcích a zahradách. In FREIMANOVÁ, Milena (ed.). *Člověk a příroda v novodobé české kultuře*. Praha : Národní galerie v Praze, 1989, s. 45-50; DVOŘÁKOVÁ 1989, s. 148; CARL, F. E. *Kleinarchitekturen in der Deutschen Gartenkunst*. Berlin : Henschel Verlag, 1956, s. 72-73; MOSSER 1991, s. 263; VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů. Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha : Argo, 1999, s. 107.

25 SEDLMAYER 1969, s. 21, 48-49; DVOŘÁKOVÁ 1989, s. 154; CLARK 1980, s. 29-30.

26 JANKOVÁ 1996, s. 59; MOSSER 1991, s. 277-278; BAŠEOVÁ 1987, s. 25.

a degradací jejich symbolického významu proti nim zdvihl odpor a v průběhu 19. století již byly využívány podstatně méně.²⁷

Příznačná pro zahradní stavby v krajinářských parcích byla též skutečnost, že byly inspirovány různými stavebními slohy, a to v rámci jednoho parku.²⁸ Podle vyznění scenérie byl vybrán sloh příslušné stavbičky. V souvislosti s obdivem k antice a odkazy k jejím hrdinům a ctnostem byly využívány stylizace antických chrámů, z nichž se zvláště oblíbeně těšil monopteros, tj. kruhovitý chrámek se střechou nesenou štíhlými sloupy dórského, ionského nebo korintského řádu. Naopak romantický únik ze skutečnosti byl vyjadřován stavbičkami, jež odkazovaly ke středověkým nebo orientálním vzorům, a také oblibou umělých zřícenin, grott a chýší. Umělé zříceniny „středověkých“ či „antických“ staveb, které odkazovaly k plynutí času a měly navodit melancholický pocit, byly novým prvkem zahradní architektury.²⁹ Nejoblíbenější a nejčastěji užívané byly kromě antických vzorů středověké, které se prvně uplatnily pro svoji exotičnost právě u drobné parkové architektury, a orientální, zvláště čínské. Ze středověké inspirace to byla především novogotika, která jasně a rychle v oblíbenosti zvítězila nad novorománským slohem, neboť v gotice bylo spatřováno umění, které nejdokonaleji splývá s krajinným celkem,³⁰ přičemž šlo o synkretické využívání jednotlivých prvků gotického stavitelství a s jejich pomocí budování svěbytných staveb.³¹

V průběhu 19. století došlo k rozšíření řady amerických, asijských a méně i dalších cizokrajných rostlinných druhů do Evropy díky objevitelským výpravám a rozvíjejícímu se obchodu s rostlinami. S tím se propojil i zájem o botaniku a dendrologii u mnohých majitelů a tvůrců krajinářských parků, takže exotické dřeviny začaly být již od první poloviny 19. století v krajinářských parcích stále hojněji využívány a staly se i novými dominantami parkových kompozic. Mnohé parky se změnily v umělecky ztvárněná arboreta nebo tak byly přímo založeny.³² Pojetí krajinářského parku jako syntetického uměleckého díla se postupně rozměňovalo ve prospěch detailních botanických studií.³³

27 KRUF, Hanno Walter. *Dějiny teorie architektury od antiky po současnost*. Bratislava : Pallas, 1993, s. 295; MOSSER 1991, s. 277; DVOŘÁKOVÁ 1989, s. 155.

28 PINCOVÁ, Veronika. *Anglické, zednářské a romantické parky – historie, symbolika, myšlenky*. Praha : Veliká lóže České republiky Quator coronati Lóže č. 9, 2016, 241 s.

29 SEDLMAYER 1969, s. 50-51, 77; WEIBEZAHN, Ingrid. *Geschichte und Funktion des Monopteros*. Hildesheim : Georg Olms Verlag, 1975, s. 43-44; BAŠEOVÁ, Olga. Krajinářský park romantismu. In MŽYKOVÁ, Marie (ed.). *Kamenná kniha. Sborník k romantickému historismu – novogotice*. Sychrov : Zámek Sychrov, 1997 s. 257-260; PAULUS, Helmut Eberhard. The monopteros and the temple of Antiquity. A theme of the European horticultural arte between allegory, yearning for Antiquity and Palladianism. In ROHDE, Michael (ed.). *Prussian Gardens in Europe. 300 Years of Garden History*. Berlin Brandenburg : Prussian Palaces and Gardens Foundation; Leipzig : ICOMOS/IFLA, 2007, s. 16-17.

30 GOTHEIN 1926, s. 366; DVOŘÁKOVÁ 1989, s. 195; STIBRAL 2005, s. 98.

31 VYBÍRAL 1999, s. 20-21; KUTHAN, Jiří. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha : Akropolis, 2001, s. 15.

32 GOTHEIN 1926, s. 417; SVOBODA, Antonín Marián. Botanická zahrada – park – arboretum a jejich geneze. In *Kompozice zahrad v dějinách umění*. Tábor : Dům techniky Československé vědeckotechnické společnosti, 1987, s. 100-105.

33 ZATLOUKAL 2004, s. 112.

Představení historického vývoje zámku a parku v Zahrádkách u České Lípy

Původně renesanční objekt zámku byl vybudován rodem Vartenberků. V roce 1623 bylo panství Zahrádky se zámkem připojeno novým majitelem Albrechtem z Valdštejna k Frýdlantskému vévodství. U zámku čtvercového půdorysu se čtyřmi nárožními věžemi byla již tehdy užitková kuchyňská zahrada a ovocný sad s včelími úly.³⁴ V blízkém okolí zámku byly vysazovány lípy a zřejmě již tehdy vznikla lipová alej vedoucí od zámeckého vjezdu do krajiny. Dodnes se tradují názvy jako Valdštejnova lipová alej a Valdštejnovy lípy, které rostly v zámeckém parku nedaleko skleníku ještě kolem roku 1900.³⁵ Po krátkém období, kdy panství patřilo Albrechtovi z Valdštejna, se Zahrádky dostaly na základě sňatkové politiky do majetku rodu Kouniců. Po třicetileté válce se i přes finanční potíže panství rozvíjelo. Snad již za Jana Viléma Kounice (zemřel 1721) byl nově založen zámecký park a byly zakládány aleje, v krajině se objevily i první sochy. Dlouhá lipová alej propojovala zámek s bažantnicí a loveckým letohrádkem v oboře. Další úpravy zámku i zahrady probíhaly v průběhu 18. století, zvláště za Michala Karla Josefa Kounice (zemřel 1820) byl v 70. letech 18. století zámek stavebně upravován do barokní podoby, včetně jeho přilehlého okolí. Stavební práce byly vedeny stavitelem Antonínem Schmidtem z Prahy.³⁶ Současníci již v 80. letech 18. století mohli obdivovat ovocnou a okrasnou zahradu a dále nový gloriol vymalovaný malířem Hagerem. Do parteru byla umístěna kruhová fontána,³⁷ zahrada byla obohacena okrasnými i užitkovými drobnými stavbami a sochami.³⁸

Významné stavební úpravy zámku v empírovém pojetí byly provedeny po roce 1820, kdy se panství ujal Vincenc Karel Kounic (správa panství 1820–1829). Sám majitel se velmi zajímal a připomínkami podílel nejen na úpravách zámku (přistavovalo se nové patro), ale měl také osobní dohled na průběh prací v zámecké zahradě pojednané v krajinářském stylu. Zahradních i stavebních úprav se účastnil i malíř Antonín Pucherna, který byl u Kouniců zaměstnán jako vychovatel a učitel jejich synů.³⁹ Stavební plány a rozpočty zpracovával inženýr Němeček. Nově

34 HEROUTOVÁ, Marie - NOVOSADOVÁ, Olga. *Zámek v Zahrádkách (okres Česká Lípa). Stavebně – historický průzkum*. Praha : Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, 1985, s. 2-7, depon. in Národní památkový ústav, Generální ředitelství v Praze (dále NPÚ GŘ Praha).

35 HANTSCHHEL, Franz. *Heimatkunde des politischen Bezirkes B. Leipa*. Česká Lípa : Lehrervereine des Schulbezirkes B. Leipa, 1911, s. 394-395.

36 VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha : Academia, 2004, s. 583-584; PEŠTA, Jan. *Encyklopedie českých vesnic*. Díl V. Liberecký kraj. Praha : Libri, 2011, s. 331-337; HEROUTOVÁ - NOVOSADOVÁ 1985, s. 18; ŠLECHTOVÁ, Barbora - NEJEDLÁ, Hedvika. *Zámek v Zahrádkách. Stavebně-historický průzkum a soupis uměleckořemeslných prvků*. Praha : Ing. arch. Barbora Šlechtová, 2007, s. 26, depon. in Národní památkový ústav, Územní odborné pracoviště v Liberci (dále NPÚ ÚOP Liberec).

37 České muzeum stříbra v Kutné Hoře (dále ČMS), sbírka Výtvarné umění (dále VU), sign. VU 4/100 M, inv. č. 430.

38 SCHALLER, Jaroslav. *Topographie des Königreichs Böhmen*. 5. Theil, Leutmeritzer Kreis. Praha; Wien : Schönfeldschen Handlung, 1787, s. 245-246; ANDĚL, Rudolf et al. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Severní Čechy*. Praha : Svoboda, 1984, s. 353-354.

39 VÁVROVÁ, Věra. Zahrady Kouniců v dopisech malíře Antonína Pucherny. In *Fontes Nissae*, 2016, roč. 16, č. 2, s. 36-43; BLAŽIČKOVÁ-- HOROVÁ, Naděžda. Česká krajinomalba a veduta v období klasicismu a preromantismu 1780–1840. In *Dějiny českého výtvarného umění 1780–1890*. Praha : Academia, 2001, s. 113-136.

byl postaven objekt pro pěstování ananasů a nový velký skleníček.⁴⁰ Úpravy zámecké zahrady a širšího okolí pokračovaly i za dalšího dědice fideikomisního panství Michala Karla Kounice (správa panství 1829–1852) v polovině 19. století.⁴¹ Stavební úpravy nyní vedl hlavní stavební inženýr Kouniců ing. Josef Goldbach.⁴² Značnou proměnou prošla parková část zahrady, ale i okrasná zahrada v blízkosti zámku.⁴³ Počet objektů, zvláště užitkových⁴⁴, byl zredukován, zejména na západní straně zámeckého parku. Nově byly postaveny drobné parkové stavby, např. gloriety a vyhlídkový altánek, ale také úřednický dům. Park doplnila soustava alejí a kruhový rybník s ostrůvkem (obr. 1).⁴⁵ Právě tak jako za Vincence, také za Michala Karla Kounice byl zámek místem častých společenských setkání. Další majitel Albrecht Vincenc Kounic, který byl mimo jiné prezidentem Společnosti vlasteneckých přátel umění, věnoval parku a zahradě mimořádnou pozornost i nemalé částky. Zámecký park byl tehdy uzavřen zdí, zrušeny byly některé parkové stavby, rybník s ostrůvkem i některé z alejí a podstatnou část parku tvořily rozsáhlé travnaté plochy a lesní pozemky.⁴⁶ Před budovou byly dvě fontány zásobené vodou z výtlačného zařízení pod zámkem na Robečském potoce. Byla zde malá užitková zahrada a také zahrádka sloužících. Ve skleníku se pěstovaly exotické rostliny. Zámek však po smrti Albrechta Vincence v roce 1897 začal ztrácet roli letního rodového sídla a prostory byly pronajímány. V roce 1920 se uvádělo, že bez velkých adaptací jsou zámek i úřední dům nezpůsobilé k bydlení. V první polovině 20. století následovaly stavební úpravy objektu, které mu vrátily funkci letního sídla, a park byl vybaven dobovým mobiliářem. Posledními majiteli byli Liechtensteinové, kterým byl v roce 1945 zámek vyvlastněn.⁴⁷

Po druhé světové válce využívaly zámek s přilehlým parkem různé instituce zaměřené na výchovu a vzdělávání dětí a dospělých.⁴⁸ Nejprve (v letech 1957 až 1967) v objektu fungoval dětský domov Ministerstva zahraničního obchodu,⁴⁹ následující desetiletí (1967 až 1977) studijní středisko Univerzity 17. listopadu.⁵⁰ Následně byl zámek předán do užívání Univerzitě Karlově, která spravuje objekt dodnes.

40 SOMMER, Johann Gottfried. *Königreich Böhmen statistisch - topografisch dargestellt*. 1. Band. Leitmeritzer Kreis. Praha : Buchhandlung von Friedrich Ehrlich, 1833, s. 317.

41 Státní oblastní archiv v Litoměřicích (dále SOA Litoměřice), fond Rodinný archiv Kouniců Česká Lípa (dále RA Kouniců), inv. č. 94. PALACKÝ, František. *Popis Království českého*. Praha : J. G. Kalve, 1848, s. 67-68.

42 VLČEK 2004, s. 201.

43 PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLKOVÁ, Božena et al. *Zahrady a parky v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. Praha : Libri, 1999, s. 426.

44 Státní oblastní archiv v Litoměřicích (dále SOA Litoměřice), fond Velkostatek Česká Lípa (dále VS Česká Lípa), inv. č. 108.

45 SOA Litoměřice, VS Česká Lípa, inv. č. 332. VLČEK 1999, s. 509.

46 SOA Litoměřice, VS Česká Lípa, inv. č. 340. PAUDLER, A. *Ein deutsches Buch aus Böhmen*. 2. Band. Leipa : Johann Kunstner, 1895, s. 10-18.

47 Řada rodinných fotografií, které zachycují podobu parku a exteriéru zámku se dochovala ve sbírkách Národního památkového ústavu, Ústřední památková správa v Praze, svaz Mnichovo Hradiště. Další fotografie jsou uloženy v SOA Litoměřice, RA Kouniců. K záboru v roce 1945 viz Státní oblastní archiv v Litoměřicích (dále SOA Litoměřice), fond Lesní závod Doksy (dále LZ Doksy), inv. č. 113.

48 HEROUTOVÁ – NOVOSADOVÁ 1985, s. 31.

49 Státní okresní archiv v České Lípě (dále SOKA Česká Lípa), fond Místní národní výbor Zahrádka (dále MNV Zahrádka), inv. č. 139.

50 SOKA Česká Lípa, MNV Zahrádka, inv. č. 140.

Obr. 1: Plán zámeckého parku v Zahrádkách krátce po dokončení od J. Goldbacha z poloviny 19. století. Zdroj: SOA Litoměřice, VS Česká Lípa, inv. č. 332.

V letech 1988 až 1993 došlo k rekonstrukci místností zámku na hotelové pokoje. V 90. letech 20. století byla v parku provedena částečná rekonstrukce zeleně a byl opraven vyhlídkový tzv. Paví pavilon.⁵¹ V lednu 2003 vypukl v zámku v Zahrádkách velký požár a došlo k těžkému poškození objektu.⁵²

Charakteristika jednotlivých krajinářských prostorů v parku Zahrádky

Parkovou úpravu lze z hlediska funkčního a prostorového uspořádání, které se odráží i v kompozici, charakteru a kvalitativním stavu dřevinných porostů, rozdělit na několik celků. Dílčí krajinářské prostory byly vymezovány na základě historických podkladů a terénního průzkumu. S ohledem na významnost krajinářských úprav byly vymezeny dvě kategorie krajinářských prostorů:

Komponovaná krajina určujících jádrových prostorů (s nejvyššími nároky na využívání a údržbu):

- Zámecký park

51 TOMANOVÁ, Kateřina. *Rekonstrukce zámeckého parku Zahrádky u České Lípy*. Liberec : Stavoprojekt, 1990, depon. in NPÚ ÚOP Liberec; TOMANOVÁ, Kateřina. *Zahrádky u České Lípy. Rekonstrukce zámeckého parku*. Liberec : SIAL, 1995, depon. in NPÚ ÚOP Liberec.

52 KRÁLOVÁ, Vladimíra. *Zahrádky alias Nový Zámek, Informační materiál pro příležitost 6. pracovního jednání pracovníků v zahradách a parcích a pro garanty na historickou zeleň*. Liberec : NPÚ, 2012; PEŠTA 2011, s. 331.

Komponovaná krajina rozvíjející jádrové prostory (se středními nároky na využívání a údržbu):

- Stará obora a údolí Robečského potoka
- Předzámčí

Park v Zahrádkách je úzce provázán s okolní krajinou, parkově bylo upraveno širší zázemí v údolí Robečského potoka (Peklo) a v navazujících bočních údolích (Pavlnino, Helenino a další), lesnatá výšina severně od zámku, okolí Novozámeckého rybníka, trojzubec alejí a bažantnice s glorií, vzdáleněji i obora Vřísek. Důležité byly daleké pohledové vazby, vyjížďkové a lodní cesty a aleje, které propojovaly samotný park s okolní krajinou (obr. 2).⁵³

Obr. 2: Celkový pohled na zámecký park a okolní krajinu. Foto: M. Gojda.

Zámecký park

Nachází se na plošině mezi obcí Zahrádky a pískovcovým skalním ostrohem nad údolím Robečského potoka.⁵⁴ Plocha leží okolo zámku a je protažena v severozápadním směru s celkovou délkou 470 m. Plochu lze rozčlenit na dvě části: severozápadní udržovaný přírodně-kra-

53 SOA Litoměřice, VS Česká Lípa, inv. č. 342, 343, 374; KÁBRTOVÁ, K. – ZÁHRADNÍK, P. *Zahrádky - Karba. Stavebně - historický průzkum. Návrh památkové zóny*. Praha : Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů, 1989, depon. in NPÚ ÚOP Liberec.

54 SOA Litoměřice, VS Česká Lípa, inv. č. 332.

jinářský park ve správě Univerzity Karlovy a volně přístupné porosty v jihozápadní polovině; tyto části jsou odděleny masivním novodobým kovovým plotem.⁵⁵ Parkově upravená plocha je z jižní a západní strany vymezena historickým oplocením kamennou zdí.⁵⁶ Na historické oplocení navazuje novodobé oplocení vymežující areál ve správě Univerzity Karlovy (kovový plot s kamennou podezdívkou a příkopem). Toto novodobé oplocení rozdělilo původně jednotný areál parku do dvou částí a oddělilo jej i od navazující parkově upravené krajiny v prostoru staré obory a údolí Robečského potoka (Albrechtovo údolí).⁵⁷

Udržovaná část ve správě Univerzity Karlovy je tvořena hustšími porosty dřevin, občasnými skupinami a solitéry a několika většími trávnickovými plochami. Před čtvercovou zámeckou budovou je pravidelně řešený oválný parter z tvarovaných listnatých a několika zakrslých kultivarů jehličnatých dřevin. Hustší stromové porosty mající lesní charakter se nacházejí na vyvýšenině severozápadně vedle zámku a podél severního okraje parku. Kosterní stromy v objektu jsou druhově různorodé. Nejčastěji jsou zastoupeny dub letní, obě domácí lípy, javor mlíč a jasan ztepilý. Kompozici dotváří reprezentativní jedinci dalších solitérních stromů. Keřové patro je místy bohaté a většinou údržbově zanedbané a promíchané s nálety stromových dřevin. Louky jsou udržované pravidelným kosením (obr. 3).

Obr. 3: Typická partie ze zámeckého parku s loukou a solitérními stromy. Foto: M. Weber.

Převážná část zámeckého parku v části spravované Univerzitou Karlovou si dodnes uchovává stopy dobového kompozičního uspořádání. Vedle vlastního přírodně-krajinářského parku, situovaného západně od zámku lze identifikovat i formálněji uspořádaný nástupní prostor

55 HIEKE, Karel. *České zámecké parky a jejich dřeviny*. Praha : SZN, 1984, s. 416-418; HEROUTOVÁ – NOVOSADOVÁ 1985, s. 40-41; ANTOŠOVÁ – JARKOVSKÝ. *Zámek Zahrádky u České Lípy. Dokončení rekonstrukce obj. 12 – oplocení*. Litoměřice : SÚRPMO, 1993, depon. in NPÚ ÚOP Liberec.

56 HRDLIČKA, O. *Zahrádky – zámek. Rekonstrukce ohradních zdí a altánu*. Praha : SÚRPMO, 1993, depon. in NPÚ ÚOP Liberec.

57 Park byl rozdělen po konfiskaci v roce 1945, kdy jižní část připadla obci Zahrádky a severní byla v majetku institucí, které vlastnily zámek. SOKA Česká Lípa, MNV Zahrádky, inv. č. 142.

k zámecké budově s kruhovým bazénem a fontánou. Pouze základní stopy historické kompozice jsou zachovány ve východní části zámeckého parku. Prostor bývalé květinové zahrady a okolí vyhlídkového pavilonu – Pavího domku – ztratil původní vzhled a uspořádání. Zachoval se zde pouze kruhový bazén a torzo dřevinných porostů. Prostor bývalé růžové zahrady se zachovaným památkem připomínajícím komtesu Eleonoru Andrassy nahradilo v roce 1959 sportovní hřiště pro potřeby dětského domova.⁵⁸ Pouze díky ochrannému pásmu elektrického vedení a trafostanici v bezprostřední blízkosti zámku je udržován otevřený průhled ze severní zámecké terasy směrem k Šestidomí (místní část Zahrádek se zachovalou lidovou architekturou). Pravidelný parter před zámkem je reminiscencí původních úprav. Doposud jsou patrné zplanělé zbytky porostů na kopečku západně od budovy zámku. Přírodně-krajinářské úpravy jsou udržovány extenzivně v rámci omezených možností. Celý prostor, včetně dochovaných staveb (oranžerie, zahradní dům) by potřeboval celkovou rekonstrukci.

Torzálně je zachována dobová kompozice ve volně přístupné části na jihozápadě. Odráží časově i kompozičně mnohvrstevnatou úpravu s počátky v době renesance a baroka a pokračující v kombinaci formálního a přírodně-krajinářského pojetí. I to se v průběhu 19. století měnilo. V první polovině 19. století byl v západní části vybudován kruhový rybník s ostrůvkem, který byl osově orientován na průčelí nedávno před tím vybudovaného úředního domu, jenž tvoří východní okraj zahrady.⁵⁹ Osa byla zdůrazněna soustavou alejí.⁶⁰ Celá úprava však byla ve druhé polovině 19. století zjednodušena a rybník zanikl. Vedle torza tvarované habrové stěny jsou místně zachovány části původní cestní sítě (převážně v okrajových partiích). Zachován je empírový památník a starší, ve skále vytesané prostory s letopočtem 1702, snad sloužící jako poustevna. Ačkoliv se zde zachovalo několik stromových jedinců značného stáří, je jejich kompoziční působení setřeno zápojem a prorůstáním věkově mladších náletových stromů. Jihozápadní polovina je zčásti využívána jako městský park – dětské hřiště, ke kterému vede habrový špalír, zčásti jde o manipulační plochu. Dírami ve zdi a živelně prošlapanými cestami je tato část areálu propojena s okolní obytnou zástavbou a je rekreačně využívána (procházky, venčení psů, dětské hry). Dřevinné porosty v jihozápadní polovině mají lesní charakter. Travní porost je nahrazen bylinným podrostem lužního charakteru, zčásti ruderalizovaným. Násilné rozdělení parku na dvě části dané využíváním zámku jako účelového zařízení Univerzity Karlovy a oplocení přilehlého areálu narušilo pozůstatky koncepčních úprav.

V prostoru zámeckého parku bylo či stále je několik významných parkových staveb a uměleckých děl. Největší stavbou, s výjimkou zámecké budovy, je empírový skleník (zvaný též oranžerie). Postaven byl roku 1821 a ve druhé polovině 19. století přestavěn. Objekt je dvoupodlažní, nepodsklepený. Boční křídla jsou zastřešena sedlovými střechami, střední část směrem k severu střechou pultovou. Střední část směrem k jihu je řešena jako skleník s nosnou ocelovou

58 SOKA Česká Lípa, MNV Zahrádky, inv. č. 142, 139.

59 SOA Litoměřice, VS Česká Lípa, inv. č. 108, č. kart. 514.

60 Český úřad zeměměřičský a katastrální (dále ČÚZK), Stabilní katastr, mapa. SOA Litoměřice, VS Česká Lípa, inv. č. 94, 332.

konstrukcí. Zdivo je smíšené z cihel a kamene. Dřevěné krovy a stropy jsou zřícené. Ze stropních konstrukcí se zachovaly pouze dva segmenty stropu tvořené cihelnou klenbou. V roce 1989 byla navrhována rekonstrukce skleníku, jejímž účelem měla být záchrana památkově chráněného objektu a jeho využití jako tělocvičny pro stolní tenis a džezgymnastiku a posilovny.⁶¹ Za skleníkem stojí dům zahradníka z téže doby, který je stále obýván.⁶²

Vedle zámku stojí jediný dnes dochovaný vyhlídkový pavilon, tzv. Paví altán. Jednoduchá zděná přízemní stavba osmibokého půdorysu o šířce asi 6,5 m je zastřešena stanovou střechou s plechovou krytinou. Altán je postaven těsně nad příkrým skalním srázem o výškovém rozdílu asi 20 m a poskytoval výhled na severní část Zahrádek zvanou Šestidomí a dále do krajiny. Ve zděné konstrukci altánu jsou okenní otvory s kruhovými záklenky (některé zaslepeny cihelnou zadržkou). Autenticita objektu byla částečně setřena úpravami ve druhé polovině 20. století; poslední opravou objekt prošel v 90. letech 20. století.⁶³

Zanikly naopak stavby, které stály západně od zámku. Původně se zde nacházela ananasovna, což byl kamenný objekt vybudovaný v roce 1822 se šestihrannou salou terrenou a dvěma křídly na pěstování ananasů.⁶⁴ Ananasovna byla zbourána ještě v 19. století a zbyla z ní jen drobná architektonizovaná fontána, dřívější přívod vody do ananasovny (obr. 4). Na návrší západně od zámku stál empírový gloriét. Měl podobu centrálního pavilonu a poskytoval rozhled na většinu zámeckého parku.

Obr. 4: Pohled na zámek od bývalé ananasovny. Foto: autor.

V současnosti stojí západně od zámku podél cesty a zhruba na místě bývalé ananasovny opravené barokní sochy sv. Jana Nepomuckého a sv. Barbory. Sochy původně stály na mostku přes Bobří potok ve Valdštejnské aleji, ale byly přemístěny do areálu zámeckého parku.⁶⁵

61 SOA Litoměřice, VS Česká Lípa, inv. č. 424 až 431, č. kart. 1108, VÍR, P. *Skleníky Zahrádky. Rekonstrukce zahradního pavilonu oranžerie a produkčního skleníku pro zahraniční studenty UK*. Žatec : SÚRPMO, 1989, depon. in NPÚ ÚOP Liberec.

62 SOA Litoměřice, VS Česká Lípa, inv. č. 408.

63 HRDLIČKA 1993.

64 SOA Litoměřice, VS Česká Lípa, inv. č. 423; HEROUTOVÁ – NOVOSADOVÁ 1985, s. 23-24.

65 PEŠTA 2011, s. 331-337.

V jihozápadní části parku stojí empírový obelisk s vytesaným jménem Christine. Pískovcový památník odkazuje na Marii Christinu (1751 – 1820) nebo její stejnojmennou dceru (1784 – 1825).

Stará obora a údolí Robečského potoka

V rámci romantizujících úprav v průběhu 19. století byla i tato část cíleně krajinářsky přetvářena. Základem kompozičního uspořádání byl kontrast otevřených lučních partií v nivě Robečského potoka a zapojených porostů na přiléhajících svazích s kompozičním i programovým využitím bizarních skalních útvarů. Luční plochy v nivě potoka byly doplňovány stromovými solitérami a keřovými skupinami. Skalní defilé byla vedle vlastního estetického působení uměle dotvářena za účelem obohacení programové náplně (skalní místnosti, klenby, vyhlídky, průchody a schodiště ve skalách).⁶⁶ Záměr využít vlhkou louku a vybudovat místo ní rybník nakonec nebyl realizován.⁶⁷ K největšímu rozvoji krajinářských úprav v této části patrně přispěl Albrecht Vincenc Kounic, spravující panství v 2. polovině 19. století. Po něm bývá i tato část území nazývána Albrechtovo údolí. Podobně jako údolí pod zámekem bylo upravováno i údolí Pekla mezi Karbou a Pekelskými rybníky, kde byla, vedle možnosti projížděk a procházek, provozována i plavba na lodních bárkách.

V současnosti se celá popisovaná plocha nachází za oplocením zámeckého parku, leží mimo současnou cestní síť, je relativně obtížně přístupná a parková úprava je značně zpustlá. Porost dřevin je z větší části přirozený a spontánní. Plochá údolní niva Robečského potoka se zdivočelou luční vegetací spolu s rameny potoka a mokřady vytváří neprůchodný terén. Podél úpatí stěn roste řada stromů s nápadnou výškou danou chráněným stanovištěm a dostatečnou vlhkostí.

Předzámčí

Předzámčí tvoří relativně malý trojúhelníkový vstupní prostor jižně před zámekem vně oplocení areálu. Plocha před budovou bývalého úředního domu a dvěma branami do zámeckého areálu je v současnosti rozdělena asfaltovými cestami na tři segmenty. Vyskytují se zde jedinci starých stromů v celkově rozvolněném porostu; zcela chybí mladší stromové a keřové patro, plocha je zatravněná a pravidelně sečená. Spektrum stávajících stromů je druhově různorodé. Uměle vytvořený prostor vznikl vyjmutím původní součásti zámeckého parteru. Mělo by jít o důstojný nástupní prostor do zámeckého areálu, zdůrazňující návaznost Valdštejnovy aleje.⁶⁸

Závěr

Zámecký park v Zahrádkách u České Lípy byl zvolen modelovým objektem pro demonstraci praktického uplatnění zásad tvorby ideálního krajinářského parku, protože je zároveň příkladem kvalitní zahradní architektury a na druhou stranu představují typický krajinářský park založený v 19. století v návaznosti na starší barokní fázi. Zahrádky patří mezi průměrně

66 SOA Litoměřice, VS Česká Lípa, inv. č. 307, 308, 309, 333.

67 SOA Litoměřice, VS Česká Lípa, inv. č. 330, 331.

68 SOA Litoměřice, VS Česká Lípa, inv. č. 376, 405.

velké krajinářské parky v českých zemích (11,9 ha).⁶⁹ Plně bylo při jejich budování využito návaznosti na okolní zemědělskou krajinu (polní a rybníční), stejně jako na krajinu loveckou (bažantnice a obora Vřísek), které v době budování parku již prošly dlouhodobou kultivací. Proto byl v Zahrádkách plně využit i motiv vyjížděkové cesty, které zpřístupňovaly všechny atraktivy parku i okolní krajiny. Výhodou byl i poměrně členitý terén, respektive hluboce zařízlé údolí Robečského potoka, které skýtalo možnosti upravených vyhlídek a dramatických skalních defilé.

Jako u všech krajinářských parků, i v Zahrádkách hrálo zásadní kompoziční roli uspořádání porostů, alejí a lučních ploch, které vymezovaly kompoziční a pohledové osy. V parku byly od počátku vysazovány druhy domácích i exotických dřevin. Ale i parkových staveb zde bylo poměrně dost. Do dnešní doby se nedochovaly všechny, což ztěžuje vnímání původní kompozice. I to je typická situace, neboť parkové stavby byly mnohdy budovány z méně trvanlivých materiálů a neúdržba, které postihla většinu krajinářských parků po jejich znárodnění v polovině 20. století, se ni nich podepsala často fatálně. V současnosti je kompozice parku narušena nedostatečnou údržbou a majetkovým rozdělením původně celistvé krajinářské úpravy, což je rovněž důsledek vývoje ve druhé polovině 20. století, který postihl mnohé parky. Přesto je kompozice parku v Zahrádkách doposud dobře čitelná a je spolu se zámeckou budovou chráněn jako kulturní památka. Park tak představuje významný doklad vývoje zahradní architektury v 19. století, kdy již byly krajinářské parky v habsburské monarchii plně etablované a byly budovány jak v zázemí mnoha šlechtických rezidencí, tak v sídlech jako městské parky.⁷⁰

69 ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta et al. Manor gardens: Harbors of local natural habitats? In *Biological Conservation*, 2017, č. 205, s. 17.

70 ČIČO 2016, s. 111-137.

Cituj:

ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta: Budování ideální krajiny v přírodně-krajinářském parku a její následné přeměny na příkladu parku v Zahrádkách u České Lípy. In *Forum Historiae*, 2017, roč. 11, č. 1, s. 97-111. ISSN 1337-6861.

...

RNDr. PhDr. Markéta Šantrůčková, Ph.D. vystudovala mezifakultně geografii (Přírodovědecká fakulta) a historii (Filozofická fakulta) na Univerzitě Karlově v Praze. V rámci disertační práce na Přírodovědecké fakultě UK se zaměřila na historické zahrady a parky. V současnosti pracuje ve Výzkumném ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i., v Průhoncích u Prahy a specializuje se na výzkum památek zahradního umění a historické kulturní krajiny.

Kontakt: santruckova@vukoz.cz.